

СИСТЕМАТА НА МИРНИТЕ ДОГОВОРИ СЛЕД ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

Аврора Георгиева, политолог (Холандия)

Един от интересните в исторически и политически план въпроси на изминалия XX век, е този за ролята и значението на създадената система на мирните договори, която последвала края на Първата световна война 1914-1918 г. Тя просъществувала относително дълго време – почти до началото на Втората световна война, но за съжаление не само не облекчила положението, а напротив задълбочила противоречията между държавите и отделно изградените военнополитически съюзи през 30-те години на XX век.

От представения материал става ясно, колко сложна е била обстановката, в която се провеждали преговорите по договорите от изградената система – продължителната гражданска война на територията на бившата Руска империя, възникналата териториална разпокъсаност на държавите – участнички на Централните сили, свърхвъоръжаването от периода на Първата световна война 1914-1918 г., което вече бе загубило своето значение, обедняване на огромни маси от населението, огромна безработица, неразрешимостта на резултатите от дискусията по проблемите – “нация-народ”, “държава-страна”, и на редица други въпроси, сред които не на последно място и тази за ролята на “безликата личност” в преговорите и т.н. Въпросът е толкова сложен, колкото и неизясненият все още проблем, произтичащ от факта че дипломатията и от двете страни на словесните барикади на водените преговори, не успява преди това да премахне противоречията, възникнали в света и довели до започването на Първата световна война, нещо повече тя създава отново базата за ревизия и възникването на една още по-страшна война – Втората световна.

Подписването на Версайския мирен договор през 1919 г. не успокоило положението в света. Наложило се да бъдат изработени допълнително редица договори, които съвсем точно да закрепят достигнатото положение, създадено с разгрома на Централните

сили (Четворния съюз). Този период на преговори продължил няколко години и завършил с Вашингтонската конференция от 1922 г. Не случайно, в съветската историография за този проблемен период се използва терминът “Версайско-Вашингтонска система”.

Версайския договор от 1919 г. унищожи структурите на старите Империи – такива като Германската, Австро-Унгарската и Руската, но на тяхно място възникнали нови многонационални държавни образувания – такива като Чехословакия, Сръбско-Хърватско-Словенско кралство и др., които повдигнали на ново ниво вълната на национализма, която преминала на места в национал-шовинизъм.

Нещо повече, образно казано “изгоря старото икономическо устройство”, на чиято основа съществувала и забогатявала пруско-юнкерската прослойка на обществото; създали се условия за нови, буржоазно-демократически порядки и за определена и задълбочаваща се социализация на процесите вътре в самото общество. Голяма роля оказало и възникването като нови структури – тази на Унгарската съветска република, която просъществувала от 21 март 1919 г. до 4 август 1919 г. и Баварската съветска република, просъществувала до октомври 1919 г.

За изясняване на бързо променящата се политическо-икономическа ситуация, са представени допълнително и извадки от текстовете на два сериозни икономически опита на Великите сили след края на Втората световна война да съберат репарациите от победените държави, както и да построят нов икономически модел, който би изключил възможността за възникването на нова световна война – това са приведените по-долу извадки от текстовете на “План Дауес” и “План Юнг”, своего рода сериозни решения, които имали за задача да извадят държавите от бившия антиантантовски съюз от състоянието на “банковите ваканции” на това своеобразно “мирно време”, в което някои продължавали да се опитват “комфортно да спечелят” войната от 1914-1918 г.

По ред причини авторът не включват извадки от Брест-Литовския договор от 3 март 1918 г. (в който взема участие и България), и който би могъл да допълни и изясни системата на

Версайските договори. За него могат да се намерят интересни данни и анализи в монографията на Владлен Сироткин, отпечатана през 1999 г. *

От представените по-долу договори и планове са посочени по-важните моменти, като акцент е направен върху окончателните резултати от провежданата геостратегия, геополитика и етнополитика на Великите сили от Антантата, след изработването на договорите. На места текстовете са осъвременени, като към тях са приложени редица обяснителни бележки там където трябва, а също така и редица биографични данни на преките участници в подписването им.

БЕЛЕЖКИ КЪМ ТЕКСТА:

*Сироткин, Вл. "Зарубежное золото России", М., 1999, с. 98-102.

Документ № 1

ИЗ ТЕКСТА НА ВЕРСАЙСКИЯ МИРЕН ДОГОВОР¹ МЕЖДУ СЪЮЗЕНИТЕ И СДРУЖЕНИ СИЛИ ОТ ЕДНА СТРАНА И ГЕРМАНИЯ ОТ ДРУГАТА, ЗА ПОЛИТИЧЕСКОТО ПОЛОЖЕНИЕ НА ЕВРОПА И СТАТУТА НА ОБЩЕСТВОТО НА НАРОДИТЕ.²

Версай, 28 юни 1919 г.

[...] ³

Ч а с т И I I I

ПОЛИТИЧЕСКИ ПОЛОЖЕНИЯ, ЗАСЯГАЩИ ЕВРОПА

О т д е л I

Белгия

Член 31

Германия, признавайки, че Договорите от 19 април 1839 година,⁴ които установили до войната режима на Белгия, не съответствуват повече на съществуващите обстоятелства, се съгласява на отмяната на тези Договори и се задължава от сега да признава

и спазва всичките каквито и да са били съглашения, които могат да сключат Главните съюзени и обединили се държави или на някои от тях с правителствата на Белгия или Нидерландия, с цел на замяната на Договорите от 1839 година. Ако потреба нейното формално присъединяване към тези Конвенции или към някои от тяхните постановления, то Германия от сега се задължава да даде такава.

Член 32

Германия признава пълния суверенитет на Белгия над цялата спорна територия Морене (наричана Неутрална Морене).

Член 33

Германия се отказва в полза на Белгия от всички права и правни основания върху територията на пруското Морене, разположено на запад от пътя от Лиеж към Аахен; част от пътя, обикалящ тази територия, ще принадлежи на Белгия.

Член 34

Германия се отказва, освен това в полза на Белгия от всички права и правни основания върху териториите, включващи като цяло в себе си окръзите (Kreise) Ейпен и Малмеди [...]³

О т д е л V ЕЛЗАС-ЛОТАРИНГИЯ

Високодоговарящи се страни, признавайки моралните задължения по оправянето на несправедливостта, причинена от Германия в 1871 година⁵ като право на Франция, така и на волята на населението на Елзас-Лотарингия, откъснати от своето отечество, въпреки тържествения протест на неговите представители на Събраниято в Бордо,

се съгласяват със следните изложени по-долу членове:

Член 51

Териториите, отстъпени на Германия по силата на Прелиминарния мир, подписан във Версай на 26 февруари 1871 година, и на Франкфуртския договор от 10 май 1871 година,⁶ се връщат

под френски суверенитет от деня на Примирието 11 ноември 1918 година.⁷

Постановленията на Договорите, поставили очертаването на границата до 1871 година, отново ще влезат в сила [...] ³

О т д е л VI АВСТРИЯ

Германия признава и строго ще уважава независимостта в границите, които ще бъдат установени от Договора, сключен между тази Държава и Главните съюзени и обединили се държави: тя признава, че тази независимост ще бъде неотчуждаема, освен ако само не последва съгласието на Съвета на Обществото на народите. [...] ⁸

О т д е л XIV РУСИЯ И РУСКИТЕ ДЪРЖАВИ

Член 116

Германия признава и се задължава да уважава, като постоянна и неотчуждаема⁹ независимостта на всички територии, влизащи в състава на бившата Руска Империя към 1-ви август 1914 година.¹⁰

Съгласно с постановленията, включени в членовете 259 и 292 на Частите VX (Финансови Положения) и X (Икономически Положения) на настоящия Договор, Германия окончателно признава отмяната на Брест-Литовските Договори,¹¹ а така също на всички други Договори, съглашения или конвенции, сключени от нея с Максималистското правителство в Русия.¹²

Съюзени и обединили се държави формално признават правото на Русия да получи от Германия всички реституции и репарации,¹³ базиращи се на принципите на настоящия Договор.

Член 117

Германия се задължава да признае пълната сила на всички Договори или съглашения, които Съюзени и обединили се държави биха сключили с държавите, които се създали или ще се

създадат върху цялата или върху част от територията на бившата Руска Империя, така както тя е съществувала към 1-ви август 1914 година и, да признае границите на тези държави, така както те ще бъдат съответно определени.

Ч а с т IV

Германските права и интереси извън Германия

Член 118

Извън своите граници в Европа, така както те са определени от настоящия Договор, Германия се отказва от всички каквито и да е било права, правни основания или привилегии върху всички територии, принадлежащи на самата нея¹⁴ или на нейните съюзници¹⁵, или засягащи тези територии, а така също и от всякакви права, правооснования и привилегии, които биха могли да й принадлежат, на каквото и да е било правно основание, по отношение на Съюзените и обединили се държави.

Германия отсега се задължава да признае и приеме всички разпореждания, които са приети или ще бъдат приети от Главните съюзени и обединили се държави в съгласие, в случай на нужда с трети Държави, във вид на регулиране на последствията на посоченото по-горе постановление.

По-специално, Германия заявява, че тя приема постановленията на следващите по-надолу членове, засягащи някои специални предмети.

О т д е л I

ГЕРМАНСКИ КОЛОНИИ

Член 119

Германия се отказва в полза на Главните съюзени и обединили се държави от всички свои права и правни основания върху своите територии в чужбина.

Член 120

Всички права върху движимото и недвижимото имущество, принадлежащи в тези територии на Германската империя или на

някоя германска държава, ще преминат към Правителството, осъществяващо властта в тези територии, в условия, установени в член 257 на част IX (Финансови положения) на настоящия Договор. Ако биха възникнали спорове за природата на тези права, то те окончателно ще се решават от местните съдилища. [...]³

О т д е л II КИТАЙ

Член 128

Германия се отказва в полза на Китай от всички привилегии и преимущества, произтичащи от постановленията на Заключителния протокол, подписан в Пекин на 7 септември 1901 година,¹⁶ и от всички допълващи го приложения, ноти и документи. Тя се отказва на равно с това, в полза на Китай от всички настоявания за възнаграждения, в полза на посочения Протокол, за времето след 14 март 1917 година. [...]³

Числен състав и кадри на германската армия.

[...]³ Най-късно, от 31 март 1920 година германската армия не трябва да наброява повече от седем дивизии пехота и три дивизии кавалерия.

От този момент общият числен състав на армиите на държавите, образуващи Германия, не трябва да надвишава сто хиляди човека, включително офицерите и нестроевите, и ще бъде изключително предназначен за поддържането на реда на територията и за гранична полиция.

Общият числен състав на офицерите, включително и на персонала на щабовете, независимо от това какъв е техният строеж, не трябва да превишава четири хиляди [...]³

САНКЦИИ

Член 227

Съюзените и обединили се държави предявяват на Вилхелм II Хохенцолерн¹⁷ бивш германски император, публичното обвинение в най-голямо оскърбление на международния морал и

свещената сила на договорите.

Ще бъде създаден Специален съд за да съди обвиняемия, като му осигури съществени гаранции на право на защита.

Той ще се състои от пет съдии, всеки назначен от следните пет Държави, а именно: Съединените Американски Държави, Великобритания, Франция, Италия и Япония.

Съдът ще съди по мотивите, внушени от висшите принципи на международната политика и, с грижата за осигуряването на уважението, а така също и към международния морал. Той трябва да определи наказанието, което по негово съждение трябва да бъде използвано.

Съюзените и обединили се държави ще се обърнат към правителството на Нидерландия с молба за предаване на бившия император в техни ръце, за да бъде той съден.

Член 228

Германското правителство признава на Съюзените и обединили се държави правото за привличане към военните съдилища на лицата, обвинени в извършването на действия, противни на законите и обичаите на войната. Предвидените от законите наказания ще бъдат приложени към лицата, признати за виновни. Това постановление ще се използва независимо от всички процеси или преследвания в съда на Германия или на нейните съюзници.

Германското правителство трябва да предаде на Съюзените и обединили се държави или на онази от тях, която ще се обърне към него с молба за това, че всички лица, които бидейки обвинени в извършването на действия, противни на законите или обичаите на войната, трябва да бъдат посочени или поименно, или по чин, задължения и длъжности, присвоени на тези лица от Германското Правителство.

Член 229

Извършилите действия против гражданите на една от Съюзените и обединили се държави ще бъдат предадени на военните съдилища на тази държава.

Извършилите действия, насочени срещу гражданите на ня-

коя от Съюзените и обединили се държави, ще бъдат предадени на военните съдилища, състоящи от членове, принадлежащи към военните съдилища на заинтересуваните държави.

Във всички случаи обвиняемият ще има право сам да избира своя защитник.

Член 230

Германското правителство се задължава да предостави всички документи и сведения от какъвто и да е било род, предоставянето на които би било сметнато за необходимо за пълното изясняване на инкриминираните факти, издирванията на виновните и точната оценка на отговорността.

РЕПАРАЦИИ

О т д е л I

ОБЩИ ПОСТАНОВЛЕНИЯ

Член 231

Съюзените и обединили се правителства заявяват, а Германия признава, че Германия и нейните съюзници са отговорни за причиняване на всички загуби и на целия ущърб, понесен от Съюзените и обединили се правителства и на техните граждани в следствие на войната, която им била натрапена с нападението на Германия и нейните съюзници. [...]³

За да се позволи на Съюзените и обединили се държави от сега да пристъпват към възстановяването на промишления им и икономически живот, за напред до окончателното установяване на размера на техните претенции, Германия ще направи в продължение на 1919 година и на 1920 година и на първите четири месеца на 1921 година такива плащания и в такива форми (със злато, стоки, кораби, ценни книги или по друг начин), които може да направи Репарационната комисия, при това еквивалентът на тези изплащания ще бъде 20 000 000 000 (двадесет милиарда) златни марки; от тази сума отначало ще бъдат изплатени издръжките на окупационната армия след Премирието от 11 ноември 1918 година, а така също могат да бъдат изплатени със съгласието на посочените Държави, с посочването на казаната сума, такива количества про-

доволствени запаси и суровини, които могат да бъдат сметнати от Правителствата на Главните съюзени и обединени държави за необходими, което ще позволи на Германия да изпълни своето репарационно задължение [...]»³

Публ. в: Версайский мирный договор. Перевод с французского языка. М., 1925, с.3, 7, 19, 30.

БЕЛЕЖКИ

¹ Договорът не е подписан от Китай, заради съдбата на някои от териториите ѝ.

² В оригиналния текст е дадено като “Лига на нациите”.

³ Текстът не се отнася до темата.

⁴ В началото на 1839 г. холандският крал Вилхелм I е принуден да признае независимостта на Белгия като държава.

⁵ На 26 февруари 1871 г. във Версай, между френския премиер-министър Адолф Тиер и бундесканцлера на Прусия Ото Бисмарк е подписан Прелиминарен мирен договор, по силата на който към Германия преминават провинциите Елзас и Източна Лотарингия. Трагедията под Седан, където е разбита през септември 1870 г. френската армия, позорният мир, довеждат до избухването на въстание в Париж и до създаването на 24 февруари 1871 г. на Парижката комуна, която просъществувала около 3 месеца. Виж по-подробно Молчанов, Н. “Огюст Бланки”, М., 1984 г., с. 359-361.

⁶ Франкфуртският мирен договор от 1871 г. е подписан между Франция и Германия на 10 май 1871 г.

⁷ Примирието между воюващите е обявено в 11 часа преди обяд на 11 ноември 1918 г. То е известно също така и като Компьенското прими-

рие от 11 ноември 1918 г. Виж: Terraine, J. "The Great War", London, 1998, p. 369. Примирието бе предшествано от започналата на 3 ноември 1918 г. Ноемврийска революция в Германия. Виж: "Kurzer Abriß der Militärgeschichte des deutschen Volkes bis 1945", Berlin, 1977, s. 245-255.

⁸ Текстът на отдел VII и на Отдел VIII се отнася до въпросите свързани с Чехословакия и Полша.

⁹ В текста е дадено като "неотчудима".

¹⁰ По-подробно виж: Галактионов, М. "Париж 1914. (Темпы операций), Москва – Санкт-Петербург, 2001; Такман, Б. "Первый блицкриг. Август 1914 г.", Москва – Санкт Петербург 1999; Яковлев, В.В. "История крепостей", М., 2000 и др.

¹¹ Първият договор за примирие е сключен за срок от 28 дни между представителите на Централните сили и новата власт в Русия (5 члена на ВЦИК и 4 представители на трудещите се) на 2 декември 1917 г. Вторият договор е сключен между представителите на Централните сили и Съветската делегация на 3 март 1918 г. Виж: Минц, И.И. "История великого Октября", М., 1973, том 3 (Триумфальное шествие Советской власти), с.346-353; Соболев, Г. "Тайна "немецкого золота", Санкт Петербург – Москва, 2002, с. 296-299; Уткин, Ан., "Забытая трагедия. Россия в первой мировой войне", Смоленск, 2000, с. 493-495

¹² Става дума за управлението на РКП(б) на В. И. Ленин.

¹³ Германия влезе в специални военнополитически, икономически и др. взаимоотношения с правителството на Русия използвайки клаузите на т.нар. Рапалски мирен договор, подписан на 16 април 1922 г. Виж по-подр.: Розанов, И.В. "Вальтер Ратенау – монополист, политик, идеолог буржуазии" – в сп."Новая и новейшая история", М., 1986, № 3, с. 151-157.

¹⁴ По това положение, Великобритания получила териториите на Източна Африка, част от Того и Камерун, Япония – Маршаловите, Марианските и Каролинските острови в Тихия океан, а така също и крайбрежието на китайския залив и пристанището Цзяочжоу (Циндао), провинция Шандун, отчуждени от 1898 г. от Германия под предтекст на "аренда".

¹⁵ Бившите арабски територии на Османската империя се предавали както следва: на Великобритания – териториите на Ирак, Палестина с Трансйордания и на Франция – териториите на Сирия и Ливан.

¹⁶ Става дума за подписания на 7 септември 1901 г. Заключителен протокол между Великобритания, Германия, Австро-Унгария, Франция, Япония, САЩ, Русия и Италия от една страна и, цинското правителство на Цъси от друга, съгласно който на Китай била наложена огромна контрибуция – 450 милиона лян (с процентите – 982), право на пребиваването на чужди войски на китайска територия и др.

¹⁷ Вилхелм II Хохенцолерн (27 януари 1859 г., Потсдам – 4 юни 1941 г., провинция Утрехт, Нидерландия), германски император и пруски крал през 1888-1918 г., внук на Вилхелм I. Активно способствувал за встъпването на Германия в Първата световна война. Свален от престола на 9 юни 1918 г. и избягва в Нидерландия. На 28 ноември 1918 г. се отрича от престола си.

Документ № 2

ИЗ ТЕКСТА НА СЕН-ЖЕРМЕНСКИЯ МИРЕН ДОГОВОР
МЕЖДУ СЪЮЗЕНИТЕ И СДРУЖЕНИ СИЛИ ОТ ЕДНА СТРАНА
И АВСТРИЯ, ОТ ДРУГАТА, ЗА ПОЛИТИЧЕСКОТО ПОЛОЖЕНИЕ
В ЕВРОПА И ГРАНИЦИТЕ ¹

Сен-Жермен-ан-Льо, 10 септември 1919 г.

[...] ²

Част I

Италия

Чл[ен] 36. Австрия се отказва в полза на Италия ³ от всички права и правни основания върху териториите на бившата Австро-унгарска монархия, разположени от другата страна на границите на Австрия, така както те са установени в чл[ен] 27, алинея 2-^{ра} от Част II (Границите на Австрия), и затворени между тези граници, бивша австро-унгарска граница с Италия, Адриатическо море и източната граница на Италия, така както тя ще бъде установена по-късно.

Австрия се отказва също така, тъй като това я касае, в полза на Италия от всички права и правни основания върху другите територии на бившата австро-унгарска монархия, признати за влизащи в състава на Италия с всички Договори, сключени във вид на регулиране на съвременното положение на нещата [...] ²

Част II

Сърбо-Хърватско-Словенската държава ⁴

Чл[ен] 46. Австрия признава, както това вече направиха Съюзените и обединили се държави, пълната независимост на Сърбо-Хърватско-Словенската държава. [...] ²

Част III

Чехословашка държава

Чл[ен] 53. Австрия признава, както това направили Съюзните и обединили се държави, пълната независимост на Чехословашката държава, която ще включи в себе си автономната територия на Русия на юг от Карпатите [...]³

Част IV

Румъния

Член 59. Австрия се отказва, тъй като това я засяга, в полза на Румъния от всички права и правооснования върху част от бившето херцогство Буковинско, сключена от тази страна на границата на Румъния, така както те ще бъдат впоследствие установени от Главните съюзени и обединили се държави [...]²

Част VIII

Общи постановления

Чл[ен] 88. Независимостта на Австрия⁵ е неотчуждаема, освен ако не последва съгласие на Съвета на Обществото на народите.⁶

В следствие на това, Австрия се задължава да се въздържа, без съгласие на посочения Съвет, от всякакъв акт, способен пряко или косвено да нарушава нейната независимост по какъвто и да било път, а по специално и до нейното допускане в качеството на член на Обществото на народите по пътя на участието в делата на някоя друга Държава.[...]²

Публ. в: Сен-Жерменский мирный договор, под ред. Ю. В. Ключникова и А. Сабанина, пер. с франц. М., 1925, с.20, 23, 26, 27, 33.

БЕЛЕЖКИ

¹ Договорът е подписан от САЩ, Великобритания, Франция, Италия и Япония (наименовани в договора като главни съюзни държави), а така също и от Белгия, Гърция, Китай, Куба, Никарагуа, Панама, Полша, Португалия, Румъния, Сиам, Чехословакия, и Сръбско-Хърватско-Словенското кралство от една страна, и Австрия – от другата. Договорът “де фак-

то” и “де юре” признавал създаването на новите държави – Австрия, Унгария, Чехословакия и Сръбско-Хърватско-Словенското кралство след капитулацията на Австро-Унгарската империя на 27 октомври 1918 г. Виж: ЮDeutschland im Ersten Weltkrieg”, Berlin, 1970, Bd 3 (November 1917 bis November 1918), s. 582. От страна на Република Австрия, той е ратифициран през октомври 1919 г. Виж: Бауэр, От. “Австрийская революция 1918 года (с предисловием Ф.Ротштейна). Москва-Ленинград, 1925, с. 156.

² Текстът не се отнася до темата.

³ По такъв начин, бившите територии на Австро-унгарската империя вече попадали под юрисдикцията на т. нар. Албертинска конституция на Италианското кралство. Виж: “Конституции государств Европейского Союза” (под общата редакция на Л. А. Окуньков), М., 1997, с. 417.

⁴ Сръбско-Хърватско-Словенското кралство е създадено на 1 декември 1918 г. с т.нар. актове за обединение (Прогласими) провъзгласени на Великите народни скупщини в Нови Сад и Подгорица. На 20 декември 1918 г. е формирано и първото правителство, но международно признание Кралството получава чак след юни 1919 г., след получаването на такова от Франция, а по-късно и от Великобритания. Първоначално много често пъти вместо Сръбско-Хърватско-Словенската държава се използвало названието “Grande Serbie” – виж по-подробно: Стојанчевих, Вл. “Политички и меѓународни положај Србије од уједињења 1. Децембра 1918. до Парискe конференције мира 1919. – в:”Србија на крају Првог Светског рата“, Београд, 1990, с. 9-10; Ракић, Л. “Војводина у време стварања Југословенски државе 1918. године” – в: “Србија 1918. Године и стварање Југословенске државе”, Београд, 1989, с. 228-231. Кривокапић, Г. “Француско виђење унутрашње политике Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца у време њеног конституисања 1918-1921” – в: “Југословенско-француски односи. Поводом 150 година од отварања првог француског конзулата у Србији”, Београд, 1990, с. 248-249.

⁵ Независимостта на Австрия е провъзгласена на 30 октомври 1918 г., т.е. след разпадането на Австро-унгарската империя. На 11 ноември с.г. последният император на Австро-Унгария Карл I Хабсбург се отрича от престола си, като на следващия ден Временното национално събрание провъзгласило “Немска Австрия” за Демократична Република. На 20 април 1919 г. в Австрия е приет закон, по който всички представители на династијата на Хабсбургите се изгонвали от страната, а “фамилните им богатства се конфискували с цел на покриването на загубите, нанесени на страната от войната”. Виж: Бауэр, От. “Австрийская революция 1918 года (с предисловием Ф.Ротштейна). Москва-Ленинград, 1925, с. 98, 124.

Освен основните австрийски територии, които влизат по силата на

Сен-Жерменския мирен договор от 1919 г. в състава на републиката, през 1921 г. към нея е присъединена и част от западна Унгария (провинция Бургенланд), в която имало преобладаващо австрийско население. Виж: "Конституции государств Европейского Союза" (под общата редакция на Л.А.Окуньков), М., 1997, с. 3.

⁶ В текста е даден като "Лига на нациите".

Документ № 3

ИЗ ТЕКСТА НА НЬОЙСКИЯ МИРЕН ДОГОВОР МЕЖДУ СЪЮЗЕНИТЕ И СДРУЖЕНИ СИЛИ ОТ ЕДНА СТРАНА И БЪЛГАРИЯ, ОТ ДРУГА СТРАНА.¹

Ньой-сюр-Сен, 27 ноември 1919 г.

[...]²

Ч А С Т I V

Военни, морски и въздушни клаузи

С цел да се направи възможна подготовката за едно общо ограничение на въоръженията на всички нации, България се задължава да спазва строго военните, морските и въздушните клаузи, които са изложени по-долу.

О т д е л I

Военни клаузи

Г л а в а I

Общи клаузи

Чл[ен] 64) В течение на трите месеца, които ще следват влизането в сила на настоящия договор, военните сили на България ще трябва да бъдат демобилизирани в размера, предписан по-долу.

Чл[ен] 65) Задължителната военна служба ще бъде премахната в България. За в бъдеще българската армия ще бъде съставена и рекрутирана само чрез доброволно постъпване.

Г л а в а II

Численост и кадри на българската войска.

Чл[ен] 66)³ Общо число на военнослужещите в българската армия не трябва да надминава 20 000 души, включително и чиновниците от допълнящите части.

Частите, съставляващи българската армия, ще бъдат оп-

ределени според както иска България, но като се спазват следните условия:

1. Численият състав на образувание единици трябва задължително да се включва между максималната и минималната цифра, посочени в таблица IV,⁴ приложена към настоящия отдел.

2. Отношението на офицерите, заедно с тези, които са [на] служба в щабовете, управленията и учрежденията, не трябва да надминава 1/20 от общата численост на войските, а това на подофицерите 1/15 от същия състав.

3. Числото на картениците, оръдията и гаубиците не трябва да надминава количеството, определено за 1000 души, сметнато по общата численост на войската, съобразно таблица V,⁵ приложена към настоящия отдел.

Българската войска ще служи изключително за поддържане на реда вътре в територията на България и за пограничната полиция.

Чл[ен] 67) В никой случай няма да се формират единици, по-големи от дивизия, както е предвидено в таблици I, II и IV,⁶ приложени към настоящия отдел. Максималната численост на щабовете и на всички формации е показана в таблиците, приложени към настоящия отдел: тези числа обаче могат да не се спазват в точност, но във всеки случай не трябва да бъдат надминавани.

Поддържането или формирането на всяка друга група сили, както и каквато и да е друга организация, засягаща командването на войските или подготовката за война, са забранени.

Всяка от следните единици може да има една допълняюща част:

- пехотен полк,
- конен полк,
- полски артилерийски полк,⁷
- пионерна дружина.⁸

Чл[ен] 68)⁹

Всички мерки за мобилизация или имащи връзка с мобилизацията, са забранени.

Формациите, административните служби и щабовете не трябва в никой случай да съдържат допълняющи кадри.

Забранено е да се правят предварителни разпоредби, имащи

за цел реквизирането на добитък или на други средства за военни транспорти.

Чл[ен] 69)¹⁰

Числото на стражарите, митничарите, горските стражари, местните и общинските полицейски агенти или други подобни служещи ще се определи от военната Международна контролна комисия, предвидена в чл[ен] 98, и не трябва да бъде по-голямо от броя на хората, които са изпълнявали подобни служби в 1911 г., в териториалните предели на България, определени съгласно настоящия договор. Числото на ония от тези служещи, които ще бъдат въоръжени с пушки, не трябва в никой случай да надминава цифрата 10 000 души.

Числото на тези служещи ще може да се уголеми в бъдеще само в пропорция, съответна на увеличението на населението в местата или общините, гдето те служат.

Тези чиновници, включително и служещите по железниците, не могат да бъдат свиквани, за да участвуват на каквито и да са военни упражнения.

Освен това България ще може да образува погранична стража, която ще се рекрутира чрез доброволно постъпване и не ще надминава 3000 души, така щото общото число на пушките в употреба в България да не надминава 33 000. [...] ²

Чл[ен] 70)¹¹ Всяка друга войскова формация, непредвидена в горните членове, се забранява. Съществуващите формации, които са в повече от определения ефектив, ще бъдат премахнати и в срока, предвиден в чл[ен] 64.

[...] ²

О т д е л V

Общи клаузи

Чл[ен] 101)¹²

След изтичането на един тримесечен срок от датата на влизането в сила на настоящия договор българското законодателство трябва да е видоизменено и да бъде поддържано от българското правителство съобразно с настоящата част на настоящия

договор.

В същият срок трябва да бъдат взети от българското Правителство всички административни или други мерки относително изпълнението на постановленията на настоящата част от настоящия договор.

Чл[ен] 102) Следните постановления на примирието от 29-и септември 1918 год[ина], а именно: параграфите 1, 2, 3, 6 остават в сила, доколкото не противоречат на постановленията на настоящия договор.

Чл[ен] 103) България се задължава след влизането на настоящия договор в сила да не акредитира пред никоя чужда страна никаква военна, морска или въздухоплавателна мисия и да не изпраща и да не допуска изпращането на никаква такава мисия; тя се задължава освен това да вземе всичките съответни мерки, за да не позволи на българските поданици да напускат територията ѝ, за да постъпват във войската, марината или във въздухоплавателната служба на някоя чужда сила, или за да ѝ бъдат придадени, за да я подготвят, или въобще да дадат съдействие за военното, морското или въздухоплавателно обучение в някоя чужда страна.

Съюзените и сдружени сили се съгласяват, доколко се отнася до тях, щото след влизането в сила на настоящия договор да не приемат във войската, марината или въздухоплавателните си сили, нито да аташират към тях някой български поданик с цел да подпомага на военното обучение и въобще да не вземат български поданик като военен, морски или въздухоплавателен инструктор.

При все това настоящите постановления не накърняват никак правото на Франция да допълва чуждестанния легион съгласно френските военни закони и правилници.

Член 104) През всичкото време, докато ще бъде в сила настоящият договор, България се задължава да приеме каквито и да било издирвания, които Съветът на Обществото на народите с вот по вишегласие би намерил за нужни.

[...]²

Публ. в: Кесяков, Б.Д. Принос към дипломатическата исто-

рия на България. Т. II. Ньойски договор – чл. 1-147. С., 1926 г., с. 108-141; Мир в Нейи (под редакцията на Ю. В. Ключников и А. В. Сабанин), М., 1926; Българска военна история. Подбрани извори и документи. Т. III, С., 1986, с. 262-274.

БЕЛЕЖКИ

¹ Договорът влиза в сила на 9 август 1920 г. По него, България загуби редица територии в общ размер от 11 278 кв. км, които бе принудена да предаде на Гърция и Югославия и Румъния. Виж: ЮDeutschland im Ersten Weltkrieg”, Berlin, 1970, Bd 3 (November 1917 bis November 1918), s. 582.

² Текстът не се отнася до темата.

³ Виж: Закон за устройството на войската и пограничната стража на Българското царство, публикуван в “Държавен вестник”, С., № 292, 29 март 1923 г.

⁴ В таблица IV е дадена минималната численост на единиците, независимо от приетата организация (дивизии, смесени бригади и прочие).

⁵ В таблица V са дадени максималното въоръжение и количество бойни припаси, които могат да се запазят.

⁶ В таблица I е даден съставът и максималната численост на една пехотна дивизия, а в таблица II – съставът и максималната численост на една конна дивизия.

⁷ Става дума за полеви артилерийски полк.

⁸ Става дума за сапьорна дружина.

⁹ Съгласно член 27 от Закона за устройството на войската и пограничната стража в Българското царство “всички закони и правилници, имащи връзка с организацията на армията, се отменят. Заедно с това се отменят и постановленията относно нейната мобилизация. Не се предвиждат и никакви кадри и щабове, които да се занимават с подготовката на мобилизация”. Виж: Държавен вестник, С., № 292, 29 март 1923 г.

¹⁰ Текстът на член 69 се прилага на практика чрез Закона за жандармерията, публикуван в Държавен вестник, № 24, 2 май 1925 г. Отделно за организацията на митническата и акцизната стража е изработен специален закон, публикуван в Държавен вестник, № 292, 29 март 1923 г. През 1925 г. е изработен и Закон за администрацията и полицията, публ. в Държавен вестник, С., № 25, 4 май 1925 г.

¹¹ България се отказва от формирането на единиците по I, II и III таблица. Възприема се като най-голяма единица на организацията, полкът.

¹² По изпълнение на този член българското правителство приема следните закони:

1. Закон за устройство на жандармерията (Държавен вестник, С., № 185, 16 ноември 1920 г. с Правилник за прилагането му (Държавен вестник, С., № 287, 24 март 1921 г.)

2. Закон за устройство на войската и пограничната стража (Държавен вестник, С., № 43, 27 май 1921 г.). Същият закон е видоизменен. (Виж: Държавен вестник, С., № 29, 11 март 1923 г.).

3. Закон за попълване на войската, пограничната стража и жандармерията с доброволци (Държавен вестник, С., № 287, 24 март 1921 г.).

4. Закон за митническа и акцизната стража (Държавен вестник, С., № 292, 29 март 1923 г.).

5. Закон за военния данък (Държавен вестник, С., № 291, 28 март 1922 г.).

6. Закон за военните лица (Държавен вестник, С., № 62, 20 юни 1924 г.).

7. Закон за училищата и дружествата (Държавен вестник, С., № 84, 18 юли 1922 г.).

8. Закон за обезоръжаване на населението (Държавен вестник, С., № 187, 9 ноември 1921 г.).

9. Закон за изменение на закона за трудовата повинност (Държавен вестник, С., № 187, 9 ноември 1921 г.).

10. Закон за държавната фабрика (Държавен вестник, С., № 238, 26 януари 1925 г.).

11. Закон за фабрикация, внос и износ на военни материали (Държавен вестник, С., № 238, 26 януари 1925 г.).

Документ № 4

ИЗ ТЕКСТА НА ТРИАНОНСКИЯ МИРЕН ДОГОВОР¹ МЕЖДУ СЪЮЗЕНИТЕ И СДРУЖЕНИ СИЛИ И УНГАРИЯ, ОТНОСНО ТЕРИТОРИЯТА И, И СЪСТАВА НА УНГАРСКАТА АРМИЯ.

Версай, Голямият Трианонски дворец, 4 юни 1920 г.

[...] ²

Част III³

Политически положения, които касаят Европа

Отдел I

ИТАЛИЯ

Член 36

Унгария се отказва, тъй като това я засяга, в полза на Италия от всички права и правни основания, с които тя би могла да претендира върху територията на бившата австро-унгарска монархия, признати за влизащи в състава на Италия, съгласно член 3-и от раздел I-ви на Мирния Договор, сключен на 10 септември 1919 година между Съюзните и Обединили се Държави и Австрия [...]²

Отдел II

СРЪБСКО-ХЪРВАТСКО-СЛОВЕНСКАТА ДЪРЖАВА

Член 41

Унгария признава, както това вече направиха Съюзните и Обединили се Държави, пълната независимост на Сръбско-Хърватско-Словенската Държава [...]²

Отдел III

РУМЪНИЯ

Член 45

Унгария се отказва, тъй като това я засяга, в полза на Румъния от всички права и правни основания върху територията на бившата австро-унгарска монархия, разположени от другата страна на границите на Унгария, така както те са посочени в член 27 от Част II (Граници на Унгария) и признати от настоящия Договор или от всякакви други договори, сключени във вид на регулирането на съвременното положение на нещата, като влизащи в състава на Румъния [...]²

Отдел IV

ЧЕХОСЛОВАШКАТА ДЪРЖАВА

Член 48

Унгария признава, както това вече направиха Съюзените и

обединили се държави, пълната независимост на Чехословашката държава, която ще включи в себе си автономната територия Русин на юг от Карпатите.

Член 49

Унгария се отказва, тъй като това я засяга, в полза на Чехословашката държава от всички права и правни основания върху територията на бившата Австро-унгарска монархия, разположени от другата страна на границите на Унгария, така както те са посочени в член 27 на част II (Граници на Унгария) и признати от настоящия Договор или всякакви други Договори, сключени във видовете регулиране на съвременното положение, като влизащи в състава на Чехословашката държава [...]²

Отдел V ФИЮМЕ

Член 53

Унгария се отказва от всички права и правооснования върху Фиюме и прилежащите територии, принадлежащи на бившето Унгарско Кралство и сключени в границите, които ще бъдат установени по-късно. [...]²

Част IV⁴

[...]²

Част V⁵

Глава II

Числен състав и кадри на унгарската армия

Член 104

Общото число на военните сили от унгарската армия не трябва да превишава 35 000 човека, като тук се включват офицерите и нестроевите части [...]²

Унгарската армия ще бъде изключително предназначена за поддържането на реда в рамките на територията на Унгария и за нейната гранична полиция.

Член 105

Максималните сили на щабове и на всички формирования, които могат да бъдат създадени от Унгария, са дадени в таблици, приложени към настоящия отдел. Към тези цифри може да не се придържа точно, но те не бива да бъдат превишавани.

Всякава друга организация в интересите на командването на войските или за подготовката към война се забранявана.

Член 106

Всякакви мерки по мобилизация или имащи отношение към мобилизацията се забраняват [...]²

Формированията, административните служби и щабове не трябва да бъдат, в никакъв случай, да включват в себе си допълнителни кадри.

Забранено е да се изпълняват подготвителните мерки във вид на реквизиции на животни или други средства на военния транспорт. [...]²

Трианонский мирный договор, под. ред. и со вступит. ст. Ю. В. Ключникова и А. Сабанина, пер. с франц., М., 1926. с. 22-26, 38.

БЕЛЕЖКИ

¹ Подписаният Трианонски мирен договор е формулиран по образа на Сен-Жерменския мирен договор и се състоял от 14 части (364 члена), протокол и декларация. Договорът просъществувал относително дълго време – той загубил своето значение в резултат на Виенските арбитражи от 1938 и 1940 г., когато били преразгледани “териториалните” членове на Трианонския мирен договор. От страна на Република Австрия, той е ратифициран на 26 юли 1921 г. Виж: Бауэр, От. “Австрийская революция 1918 года (с предисловием Ф. Ротштейна). Москва-Ленинград, 1925, с. 230.

² Текстът не се отнася до темата.

³ В част III, членове 36-78, Унгария се отказвала от всички права и правооснования върху териториите на бившата Австро-Унгарска монархия, които не влизали в състава на Унгария, признавала независимостта на Сръбско-Хърватско-Словенското кралство и Чехословакия задължавала се да уважава независимостта на всички територии, влизащи към 1 август 1914 г. в състава на бившата Руска империя, а така също и да признае отмяната на клаузите на Брест-Литовския мир от 1918 г.

⁴ В част IV, членове 79-101, се съдържаха текстовете на отказа на Унгария от всички права и правни основания или привилегии върху всички територии намиращи се извън Европа, които биха могли да принадлежат на бившата Австро-Унгарска империя или нейните съюзници.

⁵ В част V, членовете почти съвпадали с аналогичната част на Сен-Жерменския мирен договор от 10 септември 1919 г.

Документ № 5

ИЗ ТЕКСТА НА СЕВЪРСКИЯ МИРЕН ДОГОВОР¹, ЗА РЕЖИМА НА ЧЕРНОМОРСКИТЕ ПРОЛИВИ И ЗА ВЪОРЪЖЕНИТЕ СИЛИ НА ТУРЦИЯ.

Севър, 10 август 1920 г.

[...] ²

Член 37

Корабоплаването в Проливите, включващи Дарданелите, Мраморно море и Босфора, ще бъде занапред открито в мирно и във военно време за всички търговски или военни съдове, и за военните и търговските въздушни съдове без различие на флага [...] ²

Член 152

Въоръжената сила, която ще разполага Турция, може да включва в себе си само:

4. личната гвардия на Султана.

5. Войската на жандармерията, предназначени за поддържането вътре на реда и сигурността и да осигуряват защитата на малцинствата;

3. Специални части, предназначени за усиляването на дейността на войските на жандармерията в случай на сериозни вълнения, и при случай, за осигуряването на надзора на границите. [...] ²

Член 154

Личната гвардия на Султана, числения състав на който не трябва да превишава 700 офицера и войници, ще включва в себе си щаб и пехотни и кавалерийски единици. Този числен състав не влиза в общия числен състав, предвиден в член 155. [...] ²

Член 155

Общият числен състав на силите, посочени в частите 2-ва и 3-а на член 152, не трябва да превишават 50 000 човека, включително щабове, офицерите, персонала на [военните] училища и нестроевите части. [...] ²

Член 156

Жандармерийският легион, състоящ се от пехотни и кавалерийски части, които ще са снабдени с картечници и, на които ще бъдат придадени административните и санитарни служби, ще бъде организиран във всеки териториален окръг [...] ² Общият числен състав на легионите не трябва да превишава 35 000 човека, подлежащи на включване в общия числен състав на въоръжената сила, предвидена по член 155.

Публ. в: Севърский мирный договор и акты, подписанные в Лозанне. Полный перевод с французского текста. М., 1927, С., с. 19, 45-46.

БЕЛЕЖКИ

¹ Севърският мирен договор се състоял от 13 части, включващи 433 члена. 1-вата част включвала текста на Устава на Обществото на народите. Във 2-та и 3-та част били определени границите на Турция и политическо-

то и положение, като при това от нейния състав били извадени арабските територии, Армения, Кюрдистан и др. Заедно с това зоната на Проливите (Босфор, Мраморно море и Дарданелите) се предавала за управление на Международната комисия за проливите. В 3-та и последващите я 8 части, върху Турция се възлагали многобройни ограничения и задължения. Виж: "Новейшая история стран Запада" (под ред. Проф. В. Г. Ревуненкова), М., 1959, с. 41-42.

² Текстът не се отнася до темата.

Документ № 6

ИЗ ТЕКСТА НА ДОКУМЕНТИТЕ НА ВАШИНГТОНСКАТА КОНФЕРЕНЦИЯ ПО ОГРАНИЧАВАНЕТО НА ВЪОРЪЖЕНИЯТА И ПО ТИХООКЕАНСКАТА И ДАЛЕКОИЗТОЧНИТЕ ВЪПРОСИ ОТ 1921-1922 г., ОТНОСНО ОГРАНИЧАВАНЕТО НА МОРСКИТЕ ВЪОРЪЖЕНИЯ¹

Вашингтон, 6 февруари 1922 г.

Част първа

ОГРАНИЧАВАНЕ НА ВЪОРЪЖЕНИЯТА

I.

Трактат между Съединените Американски Щати, Британската империя, Франция, Италия и Япония за ограничаване на морските въоръжения.

Вашингтон, 6 февруари 1922 година

[...] ²

Глава I

Общи положения за ограничаване на въоръженията по море.

Член I

Договарящите се държави се съгласяват да ограничат своите въоръжения по море, съответно обусловени в настоящия трактат.

Член II

Договарящите се държави могат да съхранят своите линейни кораби, посочени в част първа на глава II. След встъпването на настоящия договор в сила, с всички други линейни кораби, постро-

ени или намиращи се в процес на построяване в Съединените Щати, Британската империя и Япония, ще бъде постъпено както е посочено в част 2-ра на глава II, но при условието на спазването на долупосочените положения на настоящия член. [...]²

Член IV

Общият тонаж на линейните кораби, който може да подлежи за смяна, няма да превишава: за Съединените Щати 525 000 тона (533 400 метрични тона); за Британската империя 525 000 тона (533 500 метрични тона); за Франция 175 000 тона (177 800 метрични тона); за Италия 175 000 тона (177 800 метрични тона); за Япония 315 000 тона (320 040 метрични тона).

Член V

Нито една от договарящите се държави няма да получава или строи, да поръчва строителството или да допуска в пределите на своята територия построяването на линейни кораби, имащи повече от 35 000 тона (35 560 метрични тона) водоизместване. [...]²

Член VII

Общият тонаж на авиоматките³ на всяка от договарящите се държави няма да превишава със своето водоизместване: за Съединените Щати 135 000 тона (137 160 метрични тона); за Британската империя 135 000 тона (137 160 метрични тона); за Франция 60 000 тона (60 960 метрични тона); за Италия 60 000 тона (60 960 метрични тона); за Япония 81 000 тона (82 296 метрични тона). [...]²

Член XXIII

Настоящият трактат остава в сила до 31 декември 1936 година, и в случай, ако нито една от договарящите се държави за две години до това число не заяви за своето намерение да прекрати действието на трактата, то той ще продължава да остава в сила за напред до изтичането на две години от деня, в който уведомяването за прекратяването на действието ще бъде направено от една от договарящите се държави, след което трактатът ще загуби силата за всички договарящите се държави.

Публ. в: Вашингтонская конференция по ограничению вооружений и тихоокеанским и дальневосточным вопросам 1921-1922 г., полн. перевод с английского языка, актов и документов А. В. Сабанина. М., 1924, с. 45-49, 63.

БЕЛЕЖКИ

¹ Във Вашингтонската конференция, чието точно название е “Конференция по ограничаването на въоръжението, тихоокеанските и далекоизточни въпроси” вземат участие 14 държави (САЩ, Великобритания с отделно представителство на четирите доминиона и Индия, Китай, Япония, Франция, Италия, Белгия, Холандия и Португалия) и продължила от 12 ноември 1921 г. до 6 февруари 1922 г. Конференцията изработила 28 съглашения, резолюции, декларации и заявления. СССР не взел участие в работата на конференцията. За сметка на това той предложил да се направи широка програма за общо разоръжаване на Генуезката конференция от април 1922 г. и на Московската конференция през декември 1922 г. Виж по-подробно “История США”, т. III (1918-1945 г.), М., 1985, с. 78-82. Поради отказа на държавите от Антантата да приемат предложенията на СССР, последният в края на 20-те години определи наново ролята на морските сили в системата на Въоръжените сили на държавата: “При развитието на ВМС да се стреми към съчетаване на надводния и подводния флот, на бреговата и минно-позиционната отбрана и морската авиация, отговаряща на характера на воденето на бойните операции на нашите морски театри в обстановка на вероятна война”. Виж: Капитанец, И. М. “Битва за миров ой океан. В “холодной” и будущих войнах”, М., 2002, с. 170.

² Текстът не се отнася до темата.

³ Става дума за самолетноносачи и авионосни кораби.

Документ № 7

ИЗ ТЕКСТА НА ЛОЗАНСКИЯ МИРЕН ДОГОВОР,¹ ПОДПИСАН МЕЖДУ СЪЮЗЕНИТЕ ДЪРЖАВИ ОТ ЕДНА СТРАНА И ТУРЦИЯ ОТ ДРУГА, ЗА ПРАВИЛАТА НА ПРЕМИНАВАНЕТО НА ВОЕННИТЕ КОРАБИ И ПРЕЛИТАНЕТО НА САМОЛЕТИ В РАЙОНА НА ЧЕРНОМОРСКИТЕ ПРОЛИВИ

Лозана, 24 юли 1923 г.

[...] ²

§ 2

Военни кораби, включително помощните транспорти, авиоматките³ и военните въздушни кораби.

А) В мирно време:

Пълната свобода на преминаването през деня и нощта, какъвто и да е бил флагът, без каквито и да са били формалности, вземания или задължения, но с посочените по-долу уговорки относно общата съвкупност на силите.

Максималните сили, които някоя държава може да прекарва през Проливите в направлението на Черно море, няма да превишават тези, които принадлежат на най-силния флот на крайбрежните в Черно море Държави и, които съществуват в това море към момента на преминаването; Държавите обаче съхраняват за себе си правото да изпращат в Черно море, по всяко време и при всякакви обстоятелства, сили, не превишаващи три кораба, от които нито един няма да надминава 10000 тона.

Никаква отговорност няма да пада върху Турция, тъй като това касае числото на тези кораби, които преминават през Проливите.

За да се позволи спазването на настоящето правило, Комисията на Проливите, предвидена в член 10-и, ще запитва всяка крайбрежна към Черно море държава, на 1-ви януари и 1-ви юли всяка година, за числото на броненосците, бойните крайцери, авиоматките, крайцерите, контраминоносците, подводните лодки или всякакви други типове кораби, а така също и за морските въздушни кораби, които тя притежава в Черно море, при това различавайки въоръжените кораби от корабите със съкратен контингент, намиращи се в резерва, в ремонт или в процес на изменение.

Комисията за проливите ще уведоми след това заинтересуваните Държави за числото на броненосците, бойните крайцери, авиоматките, крайцерите, контраминоносците, подводните лодки, въздушните кораби и, при случай, за единиците други типове, които включва в себе си най-силната от морските сили в Черно море; освен това, всяко изменение, произтичащо или от влизането в Черно море, или от излизането от Черно море на кораба, принадлежащ към посочената сила, незабавно ще бъде изпращано за сведение

на заинтересуваните Държави.

Числото и типът въоръжени кораби ще се взимат в предвид самостоятелно при съображенията за изчисляването на морските сили, които могат да бъдат прекарани през Проливите в направление на Черно море. [...]²

В) във военно време, ако Турция е неутрална:

Пълна свобода за преминаване през деня и през нощта, под каквото и да е бил флаг, без каквито и да са били формалности, вземания или задължения, със същите задължения, както и онези, които са предвидени в параграф 2 а).

Обаче, тези ограничения не се прилагат към воюващите Държави, за сметка на правата на воюващите в Черно море.

Правата и задълженията на Турция, като неутрална Държава, не могат да и дават правата да взима никакви мерки, способни да стесняват корабоплаването в Проливите, чиято вода и атмосфера трябва да остават съвършено свободни във военно време, ако Турция е неутрална, по същия начин както и в мирно време.

Ще бъде забранено на воюващите военни кораби и военни въздушни кораби да извършват независимо каквито и да било завладявания, да осъществяват правото на оглед или да извършват каквито и да било други враждебни действия в Проливите.

Тъй като това касае снабдяването и ремонта, военните кораби ще се ръководят от постановленията на XIII Хагска Конвенция от 1907 година, касаеща морския неутралитет.⁴

За напред, до подписването на Международната Конвенция, установяваща правилата за неутралитета за въздушните кораби, военните въздушни кораби ще се използват в Проливите от режима, аналогичен на този, който е предоставен на военните кораби, от XIII Хагската Конвенция от 1907 година.

Публ. в: Севрский мирный договор и акты, подписанные в Лозанне. Полный пер. франц. текста, М., 1927, с. 192-193.

БЕЛЕЖКИ

¹ Лозанската международна конференция се провежда от 20 ноември 1922 г. до 24 юли 1923 г., като в нейната работа вземат участие предста-

ренитет на Германия, и е необходимо да се подчертае, че осъществяването на проекта в живота ще се отлага в онази степен, в която ще бъде отсрочено възстановяването на този суверенитет. С тази уговорка трябва да се разбират посочванията върху различните моменти от времето, които са направени в доклада.

От гледна точка на платеща на данъка в страните, които са кредитори на Германия, нашият план означава облекчаване от известен момент на техните плащания в размер на $2\frac{1}{2}$ милиарда [германски марки] годишно,³ към които се присъединява сумата, можеща да се получи от използването на "индекса на благосъстоянието".

От друга страна, от гледна точка на германския платец на данъци, нашият проект означава облагането само на половината от тази сума, т.е. на $1\frac{1}{4}$ [милиарда германски марки] годишно, с добавянето на транспортния данък, а така също и на онези плащания, които ще се получат от сравнително не голямата част от ръста на благосъстоянието на страната. Германският данъкоплатец може да гледа без тревога върху остатъка на плащането на основната сума от $2\frac{1}{2}$ милиарда [германски марки], така както той си представя относително нищожното облагане на германската промишленост, на която се паднали съществено необикновенните доходи, а така също и нищожният дял от дохода на вложеният в железните пътища капитал, при това тези постъпления сега никак не облекчават данъчното бреме на платеща, а железопът[ните] капитали са натрупани още преди войната. Ние сме убедени, че плащанията по железопътните и промишлени облигации⁴, в никакъв случай не представляват някакво сериозно увеличаване на налоговото бреме за отделния германски платец. Това, което се отнася до железопътните пътища, то нашият проект води до това, че железопътните пътища ще бъдат задължени да установят такъв ред на експлоатация, който може да се сравни приблизително с онези железопътните пътища, то нашият проект води до това, че железопътните пътища ще бъдат задължени да установят такъв ред на експлоатация, който може да се сравни приблизително с онези условия, в които еднородните предприятия се намират в много други страни.

онези условия, в които однородните предприятия се намират в много други страни.

Нашата цел бе да се установи такава система, която да гарантира максимума на плащанията, каквито Германия може годишно да внася в своята собствена валута. Ние се въздържахме от всякакви изчисления на сумата, която Германия би могла годишно да внася в чужда валута, а така също и от установяването на каквато и да е било обща сума, съответстваща на платежоспособността на Германия.

Комитетът е напълно убеден, че германският народ е способен да издържи тежестта, поставена върху него от проекта, при това нивото на неговия живот няма да падне по-ниско от онова ниво, на което се намира животът в съюзените страни и другите съседни страни на Европа, които точно така носят върху себе си тежкото бреме, явяващо се в значителна степен резултат на катастрофалната война.

Ние не скриваме факта, че възстановяването на Германия при съвременните условия не е самоцел. Това е само част от по-обширния проблем за възстановяването на Европа. Ние бихме искали накрая да посочим, че макар че нашия план и да не се е опитвал да даде решение на целия репарационен въпрос, за което ние и не претендирахме, той обаче предлага такъв род регулиране на този проблем, осъществяването на който дава достатъчно време за възстановяването на атмосферата на доверие и, който заедно с това е построен с такъв разчет, че той ще облекчи окончателното общо съглашение по всички въпроси на репарациите и на другите свързани с тях проблеми, веднага щом обстоятелствата го позволят.

Публ. в: План Дауэса. Финансово възстановление Германии. Доклад Комиссии Дауэса. Прилож. Протокол Лондонской конференции (с введением Н. Н. Любимова), М., 1925, с. 30-31, 85-87.

БЕЛЕЖКИ

¹ В разработването на "Плана Дауес" вземат участие представители на финансовите и промишлени кръгове на САЩ, бившият ръководи-

от основния факт на произтичащите за Германия от Версайската система задължения.

Ние издирвахме практическите начини да получим заплащането по тези задължения, а не начините за установяване на наказателни санкции, и посочените от нас гаранции са мерки от стопански, а не от политически порядък; ние имаме работа с дълг от необичаен характер: Германия не бе изпитала що-годе някакво значително разрушение, и на първо място стои нейната морална отговорност през тези, на когото войната причинила такива тежки страдания. Говорейки за събитията от миналото, ние не смятахме за нужно да се докосваме до проблема за причината и отговорността за сегашното положение на германските капитали и валута, ако само това не бе необходимо за издирването на средствата, а оздравяването им. Ние сме убедени в пълната безполезност на построяването на такъв възстановителен план, честното изпълнение на който не би бил в интересите на всички партии; за това ние предлагаме наш план, вярвайки в наличието на такъв интерес. Ние се надяваме, че самият характер на нашия план ще съдействува за създаването на тази най-съществена негова гаранция. От само себе си се разбира, че издирването на мероприятията, които са необходими за неговото осъществяване, трябва да бъде предоставено на други. [...]²

17. Основните черти на проекта.

В заключение на тази част на нашия доклад, ние бихме искали още веднъж специално да подчертаем някои пунктове:

Като първо, ние разглеждаме нашия доклад, като нещо неразделно цяло. Ние смятаме, че не трябва да очакваме успех, ако една част от нашите предложения бъдат приети, а другите отхвърлени, и ние не бихме искали да вземем върху себе си отговорността за резултатите на подобното използване на нашия проект, а така също и за необоснованото забавяне на неговото осъществяване.

Като второ, нашият проект, както беше по-горе отбелязано, безусловно зависи от възстановяването на стопанския суве-

вители на Великобритания, Франция, Италия, Япония, Гърция, Румъния, Сръбско-хърватско-словенското кралство, САЩ в качеството на наблюдател) от една страна и, Турция от другата. В конвенцията за Проливите, която предвиждала демилитаризация на Проливите, но допускала преминаването освен на търговски и на военни кораби на всяка държава през Дарданелите и Босфора, също така вземат участие и представителите на СССР и България. В договора страните в преговорите провъзгласили принципа на свободата на преминаването и корабоплаването по море и въздух в Дарданелския пролив, Мраморно море и Босфора, обозначени под общото название "Проливи". На 23 август 1923 г. Турция ратифицира договора, а към 6 август 1924 г. – и от всички държави-участници, с изключение на Сръбско-хърватско-словенското кралство (в знак на несъгласие с членовете по изплащането на т. нар. османски дълг за нейна сметка) и от СССР (поради факта че се нарушават жизнените интереси на СССР).

² Текстът не се отнася до темата.

³ Става дума за самолетоносачи.

⁴ Точното название на тази конвенция, която е подписана на 18 октомври 1907 г., е "Конвенция относно правата и задълженията на неутралните държави в случай на морска война" – Виж: Кутиков, Вл. "Сборник на международни актове и договори", С., 1948, с.36-39; "Международно публично право" Сборник документи и нормативни материали (съставители проф. Сл. Стефанова, асист. Н. Михайлов), С., 1974, т. II, с. 422-424.

Документ № 8

ИЗ ТЕКСТА НА "ПЛАНА ДАУЕС"¹ ОТНОСНО ОПРЕДЕЛЯНЕТО И РЕДА НА ПОЛУЧАВАНЕ НА РЕПАРАЦИИТЕ ОТ ГЕРМАНИЯ

Лондон, 16 август 1944 г.

[...] ²

Ние подходихме към своята задача, като делови хора, с искрен стремеж да достигнем положителни резултати. Ние се заехме изключително с техническата страна на поставеният ни проблем. Ние ясно съзнавахме, че политическите съображения поставят известни граници, в пределите на които трябва да се придържаме, за да намерим приемливото решение. В тези предели, и само в тях, ние се допирахме до политическата страна.

Германското държавно стопанство се намира в зависимост

Договорът между Германия, Белгия, Франция, Великобритания и Италия;

Арбитражното съглашение между Германия и Белгия;
 Арбитражното съглашение между Германия и Франция;
 Арбитражният договор между Германия и Полша;
 Арбитражният договор между Германия и Чехословакия.
 [...]¹

Представителите на Правителствата, участващи в Конференцията, заявяват за своето твърдо убеждение, че встъпването в сила на тези договори и съглашения, като цяло ще способствуват за достигане на разведряването на моралното напрежение между народите, че то широко ще съдействува за решаването на много политически или икономически проблеми в съответствие с интересите и желанията на народите и, че укрепвайки мира и сигурността в Европа, то ефективно ще способства за ускоряване на разоръжаването, предвидено в чл[ен] 8 от Устава на Обществото на народите.²

Те се задължават да оказват искрено съдействие на вече приетите от Обществото на народите актове,³ касаещи разоръжаването и да се стремят към неговото осъществяване върху основата на общото съгласие.

Съставено в Локарно на 16 октомври 1925 г.⁴

Д[окто]р [Ханс] Лютер⁵

[Густав] Щреземен⁶

Емил Вандервелде⁷

А[ристид] Бриан⁸

Остин Чембърлейн⁹

Бенито Мусолини¹⁰

Ал[ександр] Ск[р]шински¹¹

Д[окто]р Едуард Бенеш¹²

Публ. в: Локарнская конференция, 1925 г. Документы. М., 1959, с. 482-484.

БЕЛЕЖКИ

¹ Текстът не се отнася до темата.

тел на Върховния съвет за снабдяване и помощ Хърбърт Кларк Хувър, Джон Фостер Далъс и Аверил Хариман (до-късно специален пратеник на президента на САЩ Франклин Д. Рузвелт в Москва), а така също и английският финансист и пълномощен министър в Германия Д'Абернън и представителят на германския монополистически капитал Ялмар Шахт. За генерален агент по репарациите е избран американецът П. Джилбърт. Най-важното положение с приемането на "Планът Дауес" се състояло във факта, че системата за контрол върху германската военна промишленост и народното стопанство, а така също и репарационната комисия, които са създадени въз основа на Версайския мирен договор от 1919 г., са били отменени.

² Текстът не се отнася до темата.

³ В действителност Германия трябвало да изплати през първата година 1 милиард германски златни марки, като постепенно увеличи размера на сумата на плащанията, която на петата година трябвало да достигне до 2,5 милиарда германски златни марки.

⁴ За осигуряването на парични постъпления по "Плана Дауес" се предвиждало да бъдат пуснати в обръщение специални облигации (по номинал) на германските железопътни пътища и промишленост, на обща сума от 16 милиарда марки, чийто доход трябвало да бъде 6 % годишно.

Документ № 9

ИЗ ТЕКСТА НА ЗАКЛЮЧИТЕЛНИЯ ПРОТОКОЛ НА ЛОКАР-НСКАТА КОНФЕРЕНЦИЯ, ОТНОСНО ЗАПАДНИТЕ ГРАНИЦИ НА ГЕРМАНИЯ

Локарно, 16 октомври 1925 г.

Представителите на правителствата на Германия, Белгия, Великобритания, Франция, Италия, Полша и Чехословакия, събрали се на 5-16 октомври 1925 г., за да могат с общо съгласие да намерят средства за предпазването на своите народи от бедствията на войната и да приемат мерки за мирното регулиране на всякакъв род конфликти, които биха могли за в бъдеще да възникнат между някои от тях,

Изразиха своето съгласие с проектите, съответно касаещи техните договори и съглашения, изработени в хода на настоящата конференция, които взаимно са свързани помежду си: